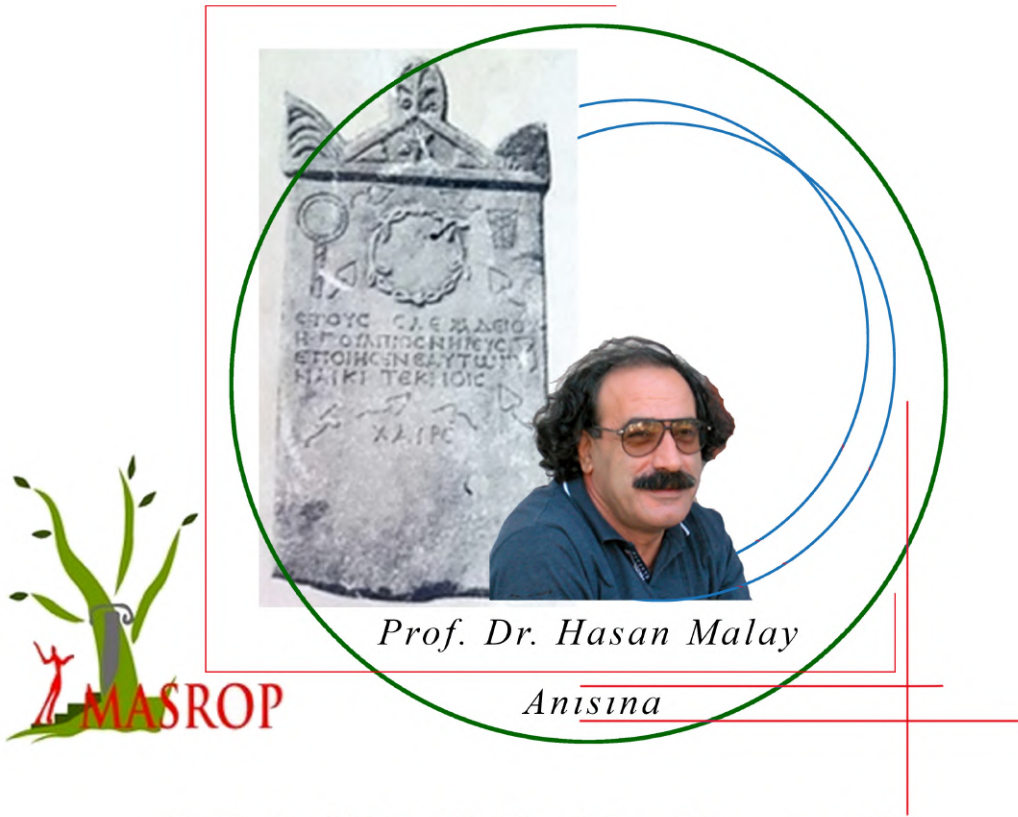

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

MASROP E-Dergi Cilt 16.1 Nisan 2022

© MASROP E-Dergi, 2022

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
MASROP E-Dergi
E-Journal Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians and Conservator-Restorers

MASROP E Dergi Ulusal Hakemli bir elektronik dergidir
MASROP E Dergi is a National Refereed Journal

Türkçe olarak yılda 2 sayı (Nisan ve Kasım) yayınlanır
Published in Turkish annually in two issues (April and November)

Elektronik Site Sorumlusu / Web and Graphic Design
Selçuk Öztürk

E-Dergi Tasarım / E-Journal Design
Öğr. Gör. (MA) Ceren Baykan (TÜ); Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ)

Posta Adresi / Address
Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I.
Bina, Kat 1, oda nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi
22030, Merkez / Edirne

Telefon / Phone
0-284-235 95 27 Dâhili: 1202

E-posta Adresi / E-mail
masrop.e.dergi@gmail.com

İnternet Adresi / Web Address
<http://www.masrop.org>
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>
ISSN: 1307-4008

Ön Kapak Tasarım
Ceren Baykan (TÜ)

Kapak Fotoğrafi
Uzantı: <https://www.arkeolojikhaber.com/>

Cilt 16 Sayı 1 NİSAN 2022

Yayımlanan makalelerin yayın hakkı saklıdır. MASROP E-Dergi’de yer alan makaleler (tekil veya toplu şekilde) basılı olarak çoğaltılamaz veya yayımlandığı sitelerden indirilerek, ticari veya başka bir amaçla dijital platformlarda paylaşılamaz. **Yayın etiği açısından yazarların (indirdiği pdf dosyayı doğrudan yüklemesi değil), personel sayfalarında ve *academia.edu* ve *researchgate.net* gibi açık akademik veri tabanlarında makalesinin yayımlandığı sayfanın uzantısını yüklenerek dosya ulaşımı vermesi uygundur.** Bilimsel yayınlarda kaynak gösterilerek alıntı halinde kısmi kullanımlar mümkün olmakla birlikte görsellerinin başka yayında kullanımı makale yazarının, görsel sahibinin özel iznine bağlıdır. Makalelerin yazın ve görsel içeriğinin etik ve yasal sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. MASROP E-Dergi makalelerinin görselleri aksi belirtilmediği ve kaynak gösterilmediği sürece makalenin yazarına aittir.

© MASROP E-Dergi, 2022

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) *Editör*
Dr. Ergün Karaca (TÜ) *Yardımcı Editör*
Ceren Baykan (TÜ) *Yayın Editörü*
Uğur Alanyurt (MSGSÜ) *Yardımcı Yayın Editörü*

Onursal Yayın Kurulu / Honorary Editorial Board

Oktay Ekinci Onursal Başkan / *Honorary Chief Editor (Vefat 2013)*
Prof. Dr. Belkıs Dinçol (İÜ emekli)
Prof. Dr. Turan Efe (Şeyh Edebali Ü emekli)
Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İÜ emekli)
Prof. Dr. Nuran Şahin (Ege Ü emekli)
Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (İÜ emekli)
Dr. Işık Şahin (TÜ emekli)
Dr. Aksel Tibet (İFEA İstanbul / *Vefat 2019*)

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) - *Antik Çağ Arkeolojisi Alan Editörü*
Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü) - *Antropoloji Alan Editörü*
Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ) - *Sanat Tarihi Alan Editörü*
Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü) - *Önasya Arkeolojisi Alan Editörü*
Doç. Dr. Aliye Erol Özdzibay (İÜ) *Nüvizmatik Alan Editörü*
Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü) - *İngilizce Dil Editörü*
Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGSÜ) - *Mimarlık Alan Editörü*
Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ) - *Hititoloji Alan Editörü*
Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ) - *Koruma Onarım Alan Editörü*
Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü) - *Paleoantropoloji Alan Editörü*

Dergimiz *Academic Search Complete, EBSCO, Academic Journal Index, WorldCat* ve *ASOS* gibi alan indekslerinde taranan “Alan İndeksleri Tarfından Taranan Hakemli Dergi” konumundadır ve Dergipark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>) ve ana siteden (<http://masrop.org/>) eş zamanlı yayımlanmaktadır.

Hakem Danışma Kurulu / Advisory Board

Unvan ve soyadı alfabetik / Title and surname alphabetic

Prof. Dr. Sennur Akansel (TÜ)

Prof. Dr. Daniş Baykan

Prof. Dr. Demet Binan (MSGSÜ)

Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İÜ)

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü)

Prof. Dr. Timur Gültekin (Ankara Ü)

Prof. Dr. Gül Işın (Akdeniz Ü)

Prof. Dr. Necmi Karul (İÜ)

Prof. Dr. Gülriz Kozbe (Batman Ü)

Prof. Dr. M. Sacit Pekak (Hacettepe Ü)

Prof. Dr. Hamdi Şahin (İÜ)

Prof. Dr. Ahmet Yaraş (TÜ)

Prof. Dr. Serdar Aybek (Celal Bayar Ü)

Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın (İÜ)

Prof. Dr. Özlem Çevik (TÜ)

Prof. Dr. Serra Durugönül (Mersin Ü)

Prof. Dr. Bekir Eskici (Gazi Ü)

Prof. Dr. Gül Gürtekin Demir (Ege Ü)

Prof. Dr. Kaan İren (Muğla Sıtkı Koçman Ü)

Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem (MSGSÜ)

Prof. Dr. Sevgi Lökçe (Atılım Ü)

Prof. Dr. Gürcan Polat (Ege Ü)

Prof. Dr. Gülsün Umurtak (İÜ)

Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ)

Doç. Dr. Selim Ferruh Adalı (Ankara Sosyal Bilimler Ü) Doç. Dr. N. Çiçek Akçıl Harmankaya (İÜ)

Doç. Dr. Çiler Altınbilek Algül (İÜ)

Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü)

Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü)

Doç. Dr. Adnan Baysal (Ankara Ü)

Doç. Dr. Yener Bektaş (Ahi Evran Ü)

Doç. Dr. Başak Boz (TÜ)

Doç. Dr. Arzu Demirel (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Doç. Dr. Yeşim Doğan (Ankara Ü)

Doç. Dr. Emre Erdan (AMÜ)

Doç. Dr. Cevdet Merih Ereğ (Gazi Ü)

Doç. Dr. Kenan Eren (MSGSÜ)

Doç. Dr. Melda Ermiş (İÜ)

Doç. Dr. Aliye Erol Özdzızbay (İÜ)

Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Ü)

Doç. Dr. Bülent Genç (Mardin Artuklu Ü)

Doç. Dr. İlkan Hasdağlı (TÜ)

Doç. Dr. Gökhan Kağnıcı (Katip Çelebi Ü)

Doç. Dr. Hatice Kalkan (Tekirdağ N. Kemal Ü)

Doç. Dr. Semiha Kartal (TÜ)

Doç. Dr. Erkan Konyar (İÜ)

Doç. Dr. Hüseyin Köker (Süleyman Demirel Ü)

Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Akdeniz Ü)

Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGSÜ)

Doç. Dr. Aşkın Özdzızbay (İÜ)

Doç. Dr. Hüseyin Sami Öztürk (Marmara Ü)

Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ)

Doç. Dr. Müjde Peker (İÜ)

Doç. Dr. Deniz Sarı (Bilecik Şeyh Edebali Ü)

Doç. Dr. Nazire Papatya Seçkin (MSGSÜ)

Doç. Dr. Ayça Tiryaki (İÜ)

Doç. Dr. Özgür Turak (İÜ)

Doç. Dr. Murat Türkteki (Şeyh Edebali Ü)

Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ)

Doç. Dr. Özgü Çömezoğlu Uzbek (İÜ)

Doç. Dr. Derya Yalçıklı (Çanakkale 18 Mart Ü)

Doç. Dr. Nalan Damla Yılmaz Usta (S. Demirel Ü)

Dr. Ahmet İhsan Aytekin (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Dr. Mustafa Bilgin (Afyon Kocatepe Ü)

Dr. Baki Demirtaş (TÜ)

Dr. Öznur Gülhan (Ankara Ü)

Dr. Burcu Kırmızı (Yıldız Teknik Ü)

Dr. Ergün Karaca

Dr. Serdar Mayda (Ege Ü)

Dr. Alptekin Oransay (Anadolu Ü)

Dr. Hüseyin Murat Özgen (MSGSÜ)

Dr. Feyzullah Şahin (İzmir Demokrasi Ü)

Dr. Veysel Tolun (ÇOMÜ)

Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Dr. Fuat Yılmaz (TÜ)

Dr. S. Melike Zeren Hasdağlı (TÜ)

Cilt 16 Sayı 1 Nisan 2022 Hakemleri

Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İÜ)

Doç. Dr. Aşkın Özdzızbay (İÜ)

Doç. Dr. Müjde Peker (İÜ)

Doç. Dr. Özgür Turak (İÜ)

Dr. Ergün Karaca (TÜ)

Dr. Işık Şahin (TÜ emekli)

Dr. Feyzullah Şahin (İzmir Demokrasi Ü)

Dr. Veysel Tolun (ÇOMÜ)

Dr. Fuat Yılmaz (TÜ)

İçindekiler

MASROP E-Dergi Künye	ii
MASROP E-Dergi Yayın Kurulu / <i>Editorial Board</i>	iii
MASROP E-Dergi Hakem Danışma Kurulu / <i>Advisory Board</i>	iv
İçindekiler	v
Editörden	vi
Araştırma Makalesi	
İpek Dağlı The Representation of Versatility: A Possible Role of Aphrodite in Perge <i>Çok yönlülüğün temsili: Perge 'de Aphrodite 'nin Olası Bir Yönü</i>	1-15
Melih Gül Antik Çağ'da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri <i>Styli in Antiquity and Examples from the Nif Mountain Excavation</i>	16-28
Ömer Can Yıldırım Mysia'dan Bir Grup Knidos Aphroditesi Tipinde Pişmiş Toprak Heykelcik <i>A Group of Knidian Aphrodit-Type Terracotta Figurines from Mysia</i>	29-41
Kitap / Yayın Tanıtımı	
Sevtap Gölgesiz Karaca Kitap Tanıtımı; <i>Tarih Öncesinden Cumhuriyete EDİRNE Üzerine Araştırmalar</i> , Editör: Ergün Karaca, Trakya Üniversitesi Yayın No: 269, 2021, ön sayfalar+512 sayfa, Karton kapak, ISBN: 978-975-374-313-6	42-45
Nuray Pehlivan Yayın Tanıtımı; Popüler Arkeoloji E-Dergisi "ArkeoDuvar"	46-47
Haber / Takdim / Duyuru	
Fatma Nihal Köseoğlu Haber; İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 19	48-49
Basın Açıklaması; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nin 21.03.2022 tarihli Basın Açıklaması: Darphane-İ Amire Binaları İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni Tamamlar	50-51
Basın Açıklaması; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nin 11.04.2022 tarihli Basın Açıklaması: Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Müzelerin Yönetiminin Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına Devredilebilmesine İlişkin Kararname Değişikliği	52-54
Duyuru; "Arkeolojide Eski Soru(n)lara Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu"	55

Editörden

Dergimizin 2022 Nisan sayısını yakın zamanda kaybettiğimiz Prof. Dr. Hasan Malay anısına ithaf ediyoruz. Kendisi epigrafi ve Eskiçağ tarihi verileriyle arkeolojinin sosyal yaşam kısmına büyük katkılarda bulunmuştur. Emekliliği sonrasında kendi adıyla düzenlemiş olduğu internet sayfasında (<https://www.hasanmalay.com/>) Antik Çağ sosyal yaşamına dair birçok konu yer almaktadır.

Dergimizin 2022 Nisan sayısında “The Representation of Versatility: A Possible Role of Aphrodite in Perge (Çok yönlülüğün temsili: Perge’de Aphrodite’nin Olası Bir Yönü)”, “Antik Çağ’da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri” ve “Mysia’dan Bir Grup Knidos Aphroditesi Tipinde Pişmiş Toprak Heykelcik” başlıklı araştırma makaleleri; “Tarih Öncesinden Cumhuriyete Edirne Üzerine Araştırmalar” adlı kitap tanıtımı; “Popüler Arkeoloji E-Dergisi ArkeoDuvar” yayın tanıtımı; “İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 19” başlıklı haber; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi’nin “Darphane-İ Amire Binaları İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ni Tamamlar” ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Müzelerin Yönetiminin Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına Devredilebilmesine İlişkin Kararname Değişikliği” başlıklı iki basın duyurusu ve “Arkeolojide Eski Soru(n)lara Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu” duyurusu okuyucularımıza sunulmuştur.

Dergimizin kapsamına giren konulardaki kongre, sempozyum, konferans ve çalıştay gibi organizasyonların öncesinde duyuru olarak, gerçekleştirildikten sonra da haber olarak yer verilecektir. Bunun haricinde özellikle dergi kapsamındaki meslek odaları, enstitüler ve kurullar tarafından kültür varlıkları ve korumaya yönelik basın açıklamalarına da yer verilmesine özen gösterilecektir. 2022 Nisan sayısının işleyişine ve sürecine katkı sağlayan bilim insanlarına teşekkür eder, bilimle zenginleşen yarınlar dilerim.

Edirne, Nisan 2022

Antik Çağ’da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri
Styli in Antiquity and Examples from the Nif Mountain Excavation

Melih Gül*

Öz

Stylus, sivri ucuyla yazmaya, yassı ucuyla silmeye yarayan yazı aracıdır. Balmumu tabletin üzerini kazımak için kullanılır. Kesin olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemekle birlikte MÖ 3. binyılın sonlarında Mezopotamya’da kullanıldığına dair arkeolojik veri bulunur. MÖ 1. binyıl öncesinde Anadolu’da stylus kullanımı Boğazköy buluntularından bilinmektedir. MÖ 1. binyıldan sonra da Anadolu’da kullanılmaya devam etmiştir. Bu makale kapsamında, Nif Dağı Kazısı’nda 13 adeti Karamattepe’de, 3 adeti Ballicaoluk sektöründe olmak üzere 16 adet stylus incelenecektir. Buluntular MÖ 6.-1. yüzyıla tarihlendirilir. Çalışmada stylusların üretim teknikleri, kontekst verileri, biçimle ilgili veriler ve son olarak kronolojiyle ilgili veriler değerlendirilmiş, böylece stylus buluntuları özelinde elde edilebilecek ilave bilgiler konusunda bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stylus, Stilus, Balmumu Tablet, Demir, Nif Dağı.

Abstract

Styli are tools for writing with a pointed tip and erasing with a flat tip. They are used by into the wax on a wax tablet. Although it is not known exactly when they were first used, there is archaeological data showing that they were in use in Mesopotamia at the end of the 3rd millennium BC. The use of the stylus in Anatolia before the 1st millennium BC is known from the Boğazköy artefacts. The stylus was also used in Anatolia after the 1st millennium BC. Within the scope of this article 16 styli, 13 from Karamattepe and 3 from the Ballicaoluk sector in the Nif Mountain Excavation will be examined. The finds were dated to the 6-1st century BC. In addition, other writing instruments and tools such as calami, papyrus, parchment, wax tablets spatulae, seal boxes and inkwells, which we know were used in ancient times, are also briefly mentioned. The study evaluates the manufacturing techniques of the stylus, the contextual data, the data related to the shape and finally the data related to the chronology, that is, an evaluation was made of what information can be obtained from styli.

Keywords: Stylus, Stilus, Wax Tablet, Iron, Nif Mountain.

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, E-posta: melihgul@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2826-369X>.

Giriş

Stylus, sivri ucuyla yazmaya, yassı ucuyla silmeye yarayan yazı aracıdır¹. Lewis-Short Latince sözlüğünde söz konusu nesnenin ismi *stilus* olarak geçmektedir (Lewis, Short 1891: 1759). Latince de ayrıca *stylus*², Eski Yunancada *stylos*³ kelimesi kullanılmıştır⁴. Ayrıca İngilizcede üslup, anlatım biçimi anlamına gelen *style* kelimesi Antik Çağ'da kullanılmış kalemler olan styluslardan gelmektedir. Arapçadan Türkçeye geçen kalem kelimesi, Antik Çağ'da mürekkeple yazmakta kullanılan, papirüs bitkisinden üretilen *calamustan* gelmektedir. Stylusun Batı Avrupa dillerinde kalem kelimesini karşılar şekilde kullanılmasının⁵ bir sonucu olarak da çiviyazısı üzerine kullanılan kalemlere Avrupalı bazı araştırmacılar stylus demektedir⁶. Bu kullanım yanlış olmamakla beraber, Antik Çağ'da stylus dendiğinde balmumu tablet üzerine kazıyarak yazmaya yarayan, silme ucu bulunan kalemler akla gelmelidir.

Styluslarla ilgili tanımlama hatalarıyla yayınlarda sıklıkla karşılaşılır. Stylus, basitçe bir çubuk biçimine sahip olduğundan iğnelerle ve yassı uçlu silme ucuna sahip olduğu için spatulalarla karıştırılabilmektedir. Bu hatalardan kaçınmanın yolu bir stylusu tanımlarken, onun kesin olarak yassı silme ucuna ve sivri yazma ucuna sahip olup olmadığına bakmaktır. Ayrıca belli dönemlerde belli biçimlerle daha çok karşılaşılan bir buluntu olduğu için bazı stylus tipleri kolaylıkla ayırt edilebilecek niteliklere sahiptir.

Stylus ve balmumu tabletler Antik Çağ'da ve özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun önemli bir kısmının ulaşip kullanabildiği yazı araçlarıdır (Schaltenbrand Obrecht 2012: 24). Ancak özel olarak, ilkokul⁷ seviyesindeki öğrenciler, esnaflar ve askerler bu yazı araçlarını kullanmışlardır⁸. Sebebi, bu nesnelere hesap yapmak, kısa notlar almak ve gerektiğinde temizleyip tekrar kullanmak gibi işlemlere sahip olmasıdır. Öğrencilerin kullanımı Antik Çağ yazarlarından öğrenilebilir. Quintilianus, *Institutio Oratoria* adlı eserinde eğitimle ilgili verdiği bilgilerle önemli bir yazardır. Askerlerin kullanımına örnek Vindonissa'daki, askerlerin mektup

¹ Türkçe yayımlar içinde Antik Çağ'da yazı malzemeleriyle ilgili en kapsamlı eser Yıldız'ın çalışmasıdır. Bakınız: Yıldız 2000. Styluslarla ilgili en önemli kaynak da Obrecht'in *Stilus* adlı çalışmasıdır. Bakınız: Schaltenbrand Obrecht 2012. Sadece styluslar değil, Antik Çağ'da kullanılmış birçok yazı malzemesi konusunda en çok veri sağlayan yerleşim Augusta Raurica'dır. Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusunda araştırma yapılırken ilk bakılması gereken yer bu yerleşim ve buluntularıdır.

² Örneğin Cicero, *De Oratore* adlı eserinde kelimeyi 'stylus' şeklinde kullanmıştır. Bakınız: Cicero, *De Oratore*, I, 257.

³ *Stylos* kelimesi Yunanca sütun teriminden gelmektedir. Bakınız: Çelgin 2018: 717.

⁴ Makalede, Roma İmparatorluk Dönemi öncesi buluntulardan bahsedilirken *stylos*, Roma İmparatorluk Dönemi buluntularından ya da genel olarak söz konusu buluntudan bahsedilirken *stylus* kelimesi kullanılacaktır. Bu makalede konu edinen buluntular Roma İmparatorluk Dönemi öncesine tarihlendirildiğinden başlık 'styloslar' şeklinde belirlenmiştir. Söz konusu nesne, günümüzde İngilizcede *stylus*, Almancada *stilus*, Fransızcada *stylet* ya da *style*, İtalyancada *stilo* olarak kullanım görmektedir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 47).

⁵ Fransızcada dolma kalem kelimesinin karşılığı *stylo*'dur.

⁶ Örneğin Cammarosano kil tablet kalemlerini cuneiform *stylus* yani çiviyazısı stylusları, balmumu için kullanılanları *grooved styli* yani yivli *stylus* olarak değerlendirir. Öte yandan kil tablet styluslarının kullanımının balmumu tablet styluslarından farklı olduğunu söyler. Ayrıca kamış kalemlere de *reed stylus* yani kamış *stylus* demektedir. Bakınız: Cammarosano 2014: 53-90. Bu tartışmanın detayları bir sonraki çalışmamda gösterilecektir. Buradaki sorun, Batı Avrupa dillerinde stylusun günümüzde de kalem kelimesini karşılıyor olmasıdır. Nasıl ki Türkçeye kalem kelimesi *calamus* kelimesinden geçtiyse, bazı Batı Avrupa dillerine de kalem kelimesi *stylustan* geçmiştir (örneğin İngilizcedeki *style* kelimesinin kalem anlamı da vardır). Bu da batılı araştırmacıların dönem ya da işlev fark etmeksizin söz konusu nesneyi *stylus* olarak adlandırabilmesine neden olmaktadır. Ancak bir Romalı ya da Yunan'ın bu kelimedenden anladığı, balmumu tablete kazıyarak yazmaya yarayan yazı araçlarıdır.

⁷ İlkokul Yunanca *didaskaleion* ya da *palastrai* olarak adlandırılır. Bakınız: Bilgiç 2014: 325, Dipnot 7.

⁸ Demiriş, okullarda alıştırmaya yapmak ve hesap yapmak için kullanıldığını belirtir. Bakınız: Demiriş 2002: 9.

olarak kullandığı balmumu tabletlerdir. Styluslar yazmak haricinde ecza ve cerrahide, kozmetikte, boya karışımında, seramik şekillendirmede ve ev işlerinde pratik amaçlarla kullanılmışlardır (Schaltenbrand Obrecht 2012: 79-80). Balmumu tablet spatulaları, balmumunu tek seferde düzleştirmek için kullanılmış bir başka yazı ya da silme aracıdır. Metal ya da kemikten üretilen mühür kutuları, ahşap tabletleri ya da diğer başka yazı malzemelerini mühürleyip onların güvenliğini sağlamak için Antik Çağ’da kullanılmıştır⁹. Papirüs, parşömen gibi yazı taşıyıcıları, bunların üzerine yazmaya yarayan calamuslar, mürekkebin saklanması için mürekkep hokkaları daha çok edebi, felsefi, bilimsel metinler için tercih edilmiştir. Bunun sebebi bu malzemelerin daha çok yazıyı taşımaya imkân sağlamalarıdır. Yine de bu ayrımı kesin olarak yapmak da doğru değildir. İşlevleri farklı da olsa birbirlerinin yerine kullanılmaları olasıdır. Bu bahsedilen yazı malzemeleri ve diğer bazı bahsedilmeyenler konusunda bilgi edinmek için Fünfschilling’in çalışmasına bakılabilir (Fünfschilling 2012).

Yunan anakarası ve adalardaki stylosların malzeme ve dağılımlarına bakıldığında Antik Çağ’da, günümüzde bildiğimiz metal ve kemik styluslara oranla daha çok sayıda ahşap stylus kullanılmış olabilir. Sicilya Gela’daki ahşap bir stylus nadir örneklerden biridir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 53, Resim 43). Bazı metal ve kemik styluslara bakılacak olursa¹⁰: Olynthos buluntularının 11 adedi bronz (Robinson 1941: 357-359, Lev. CXIV); Korinthos buluntularının 19 adedi kemik, 7 adedi bronz ve 3 adedi fildişi (Davidson 1952: 185-187, 1348-1376); Delos buluntularının 21 adedi bronz, 20 adedi kemik (Déonna 1938: Lev. LXXX); Lindos’taki iki buluntudan biri kemik diğeri bronzdur (Blinkenberg 1931: 150). Isthmia’da 6 adet bronz stylus bulunmuştur. 391 numaralı demir buluntunun stylus olabileceği söylenmiştir ancak stylus değildir¹¹ (Raubitschek 1998: 115, Lev. 62, 391). Demir ve bronz stylusların MÖ 6.-1. yüzyılda birbirlerine oranla ne miktarda kullanıldıklarını tespit etmek zordur. Ayrıca bahsedilen buluntuların çoğu Roma İmparatorluk Dönemi ya da sonrasına tarihlendirilir¹². Yukarıda bahsedildiği gibi stylusun çubuk biçimi onu tanımlamayı zorlaştırır ve demirin fazla korozyona uğrayan doğası sebebiyle tanımlamak daha da zorlaşır. Nif Dağı’ndaki buluntuların 14 adedi demir, 2 adedi bronzdur. Roma İmparatorluk Dönemi’ne gelindiğinde ise Anadolu’da bronz stylus çoğunluktadır¹³. Ancak imparatorluğun kuzeybatı bölgelerinde demir styluslar bronzlara oranla daha yaygın olarak üretilmiş ve kullanılmışlardır. En yoğun buluntu grupları günümüz İsviçre sınırları içinde bulunan Augusta Raurica, Aventicum ve Vindonissa garnizonlarındadır. Augusta Raurica’daki 1204 buluntunun %96,8’i yani 1165 tanesi demirdendir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 109). Demir buluntunun çoğunlukta olması, o bölgedeki maddi yeterlilikler ve işliklerle ilgili olabilir.

Nif Dağı Kazısı’nda Bulunan Styloslar

Nif Dağı, batısındaki İzmir şehir merkezi, kuzeyindeki Sipylos Dağı ve doğusundaki Tmolos Dağ sırasının (Bozdağlar) arasındadır. İzmir İli Nif Dağı Kazısı, Ballıcaoluk, Başpınar,

⁹ Mühür kutuları için bakınız: Furger vd. 2009.

¹⁰ Anadolu’da Roma İmparatorluk Dönemi öncesindeki styloslar konusunda Nif Dağı Kazısı stylosları haricinde veriler yetersiz olduğundan, Yunan anakarasındaki ve adalardaki buluntulardan bahsetme gereği duyulmaktadır. Ayrıca bahsedilen buluntuların bir kısmı Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasına tarihlendirilir ancak coğrafi olarak konuyla ilgili oldukları için bunlardan da bahsedilmiştir.

¹¹ Buluntunun hem ön hem de arka uçları, onun çivi olduğunu düşündürmektedir.

¹² Buna rağmen, Korinthos’taki 1348 numaralı dikkörtgen silme uçlu buluntu (Davidson 1952: 186, Lev. 83, 1348) dışında, sözü edilen buluntuların hepsi, tip olarak Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslara benzemektedirler.

¹³ Buluntulardan, Prof. Dr. Daniş Baykan danışmanlığında hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinde detaylı olarak bahsedilecektir. Bakınız: M., Gül, *MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu’da Stylus*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Edirne, 2022.

Dağkızılca ve Karamattepe çalışma alanlarında yürütülmektedir¹⁴. Nif Dağı Kazısı metal buluntu¹⁵ ve arkeometalürji¹⁶ verilerinden en azından Karamattepe’de kapsamlı bir metal üretimi gerçekleştirildiği saptanmıştır¹⁷. Araştırma kapsamındaki styloslar, Nif Dağı’ndaki Karamattepe ve Balıcaoluk’ta bulunmuştur.

Nif Dağı Karamattepe’de 2 adet bronz (**Resim 1. Mb0220, M.13-030**) ve 11 adet demir stylus (**Resim 1. M.13-039, M.06-006, M.06-008, M.09-044, M.09-070, M.12-004, M.18-021, Md0735, Md1156, Md1968, Md1998**) ele geçmiştir. Nif Dağı, Balıcaoluk’ta 3 adet demir stylus bulunmuştur (**Resim 1. M.10-019, Md0795, Md1875**). Karamattepe’de styloslar kazı alanının kuzeybatı ortalarında ve doğu ortalarında daha yoğun olarak ele geçmiştir (**Resim 2**). Nif Dağı’nda, bugün bilinen toplam 16 adet stylus söz konusudur. Çalışmada, buluntuların sırasıyla üretim teknikleri, kontekst, biçim ve kronoloji hakkındaki bilgileri aktarılacaktır. Her alt başlıkta ilk olarak stylusların genel özelliklerinden daha sonra da Nif Dağı Kazı buluntularının özelliklerinden bahsedilecektir.

Üretim Teknikleri

Metal stylusların, özellikle döverek üretilen demir stylusların başka demir nesnelere oranla daha kolay üretilebileceği söylenebilir. Dövme ya da serbest şekillendirme tekniğinde, ilk aşama demir nesneyi istenen kalem boyutuna getirmektir. Bunun için istenen boyut kadarı, demirin ısıtıldıktan sonra çekiç yardımıyla kesilmesiyle oluşturulur. Böylece dikdörtgen kesitli bir çubuk elde edilir. Daha sonra bu çubuk dövülerek silindirik kesitli hale getirilir ve yine dövülerek silme ucu oluşturulur. İkinci aşamada, yapılacaksa süslemelerin oluşturulmasıdır. Bunun için torna, tel testere gibi aletlere ihtiyaç duyulur (Schaltenbrand Obrecht 2012: 241).

¹⁴ Kazı, 2006-2019 yıllarında Prof. Dr. Elif Tül Tulunay başkanlığında yürütülmüştür ve 2020 itibarıyla da Doç. Dr. Müjde Peker başkanlığında yürütülmektedir. 2006-2020 yılları arasındaki Nif Dağı Kazıları için bakınız: Tulunay 2006 189-200; Tulunay 2007 351-362; Tulunay 2008 79-98; Tulunay 2009 411-426; Tulunay 2010 387-408; Tulunay 2012 81-99; Tulunay 2014 32-34; Tulunay ve Türkmen 2011 405-423; Tulunay vd. 2012 147-171; Tulunay vd. 2013 233-252; Tulunay vd. 2014 343-357; Tulunay vd. 2015 695-717; Tulunay vd. 2016 383-406; Tulunay vd. 2017 331-358; Tulunay vd. 2018 301-326; Tulunay vd. 2019 603-626; Tulunay vd. 2020 11-32.

¹⁵ Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı’nda, Prof. Dr. Daniş Baykan danışmanlığında 2018 yılından itibaren hazırladığım “MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu’da Stylus” başlıklı yüksek lisans tezi aynı isimli TÜBAP 2020-48 numaralı proje ile desteklenmiştir. Nif Dağı Kazısı Karamattepe metal buluntu ve arkeometalürji çalışmaları Trakya Üniversitesi’nden TÜBAP 2013-71: Anadolu’nun MÖ 1. Bin Metal Kullanım Verilerinin Saptanması ve Korunması; TÜBAP 2015-91: Batı Anadolu ve Trakya Bölgeleri Arkeometalürji ve Arkeometri Araştırması; TÜBAP 2017-84; TÜBAP 2017-124: Nif Dağı Kazısı Metal ve Metal Üretim Verilerinin Belgelenmesi ve Korunması, TÜBAP 2018-101, TÜBAP 2019-146, TÜBAP 2020-47 numaralı TÜBAP projeleriyle desteklenmiştir. Nif Dağı Kazısı İstanbul Üniversitesi’nin İÜBAP- 2021-36883, 29219, 25771, 21767, 54371, 44246, 31514, 24897, 14992, 2016/21841, 51286, 44197, 24952, 24848, 13915, 6841, 3736, 2195, 579, 541/05052006, 394/03062005, 238/29042004 ve 1508/28082000 projelerinden destek sağlamıştır. Nif Dağı Kazısı 2016 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın projeleriyle (CK13514-2021) de desteklenmektedir. Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2020 yılından itibaren Nif Dağı Kazısı çalışmalarına maddi destek sağlanmış, özellikle kazı evinde yürütülen 2020 ve 2021 yılı metal buluntu, arkeometri, depo ve laboratuvar çalışmaları bu katkıyla gerçekleştirilmiştir. Nif Dağı Kazısı 2021 Yılı TTK desteğiyle (TP4-536) yeni analizler yapılabilmektedir.

¹⁶ Nif Dağı Kazısı arkeometalürji çalışmaları kapsamında yukarıda değindiğim proje imkânları dahilinde Trakya Üniversitesi TÜTAGEM laboratuvarlarında içerik analizleri ve üretim şekil ve aşamalarının tanımlanmasına yönelik yüzey taramaları yapılmaktadır. Bu süreç TTK desteği (TP4-536) ile 2021 yılında da devam ettirilmiştir.

¹⁷ Baykan 2012a 231-246; Baykan 2013a 191-204; Baykan 2013b 157-165; Baykan 2015 41-48; Baykan 2016a 25-33; Baykan 2016b 21-36; Baykan 2016c 374-382; Baykan 2016d 60-67; Baykan 2017a 105-118; Baykan 2017b 18-40; Baykan 2018 2-3; Baykan 2021a 1-29; Baykan 2021b 51-56.

Bronz stylus üretilirken ise çoğunlukla kalıp kullanılır. Gövdesi birden çok kesitli ya da bezemeli buluntular da kalıpla üretilir (Baykan 2012b: 16).

Nif Dağı Karamattepe’de bulunmuş bir bronz (**Resim 1. M.13-030**) ve bir demir (**Resim 1 M.13-039**) stylus üretim teknikleri bakımından dikkat çekici bir özelliğe sahiptirler. Aynı açmadan (U 30 c) çıkan bu iki stylus biçimsel olarak birbirlerine benzemektedir ve bronz stylusun, demir stylus üretilirken model olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Tulunay vd. 2015: 702). Nif Dağı kazılarında bulunan diğer styloslardan demirden yapılanların yukarıda belirtilen yöntemlerle, bronzdan yapılanların kalıp kullanılarak üretildiği söylenebilir.

Bir başka konu, balmumu tabletin üretimidir. Nif Dağı, hem ağaç çeşitliliği ve miktarı yönünden zengin, hem de yükseltisi nedeniyle tarımsal üretimden arıcılık gibi ekonomik etkinliklerin gerçekleştirildiği bir bölgedir. Yani hem tablet için gereken ahşap hem de balmumu için gereken arı bölgede vardır¹⁸. Ayrıca arıcılık faaliyetleri bölgede, günümüzde de sürmektedir. Bu iki durum, yazı malzemesi olarak stylus ve balmumu tabletlerin tercih edilmesinde rol oynamış olabilir.

Bazı Buluntu Merkezleri

Nif Dağı Kazı buluntuları haricindeki MÖ 6.-1. yüzyıl styluslarının Anadolu’daki coğrafi dağılımına bakılırsa, Tarsus’ta 7 adet (Goldman 1950: 390), Patara’da 2 adet (Şahin 2018: 155), Assos’ta 1 adet (Bakan 2009: Resim 9) ve Dardanos Tümülüsü’nde 1 adet (Sevinç, Treister 2003) stylus görülür¹⁹.

Styluslar yerleşim içinde ve mezarlarda ele geçebilmektedir. Bunun sebebi insanların kalemleri yanlarında taşınmaları, çoğu zaman da düşürüp kaybetmeleridir. Obrecht, stylusların düşüp kaybolması hakkında detaylı araştırmalarda bulunmuştur (Schaltenbrand Obrecht 2012: 224). Roma İmparatorluk Dönemi stylusları için geçerli olan bu durumun daha erken örnekler için de benzer olduğu düşünülebilir. Patara ve Assos’taki styluslar mezar buluntusudur. Patara’daki 2 stylus OM43 kodlu mezardan, 2 adet mürekkep hokkasının da olduğu çeşitli buluntularla birlikte bulunmuştur ve önemlidir. Assos’taki stylusun bir çocuğa ait olduğu söylenmektedir. Nif Dağı Kazıları’nda Karamattepe’de bulunan styluslardan biri mezar buluntusudur (Baykan 2015: 43) (**Resim 1. M.10-019**).

Nif Dağı, Karamattepe’de yukarıda bahsedilen iki örneğin dışında aynı açmadan (AB31d) bulunmuş iki stylus daha bilinmektedir. Md 1968 (**Resim 1. Md1968**) ve Md 1998 (**Resim 1. Md1998**) kazı envanter numaralı söz konusu buluntular, ok uçları, cürufklar ve metal nesnelere ile birlikte ele geçmişlerdir²⁰. Diğerlerine göre daha çok buluntuyla birlikte ele geçmiş Nif Dağı Kazısı buluntusu diğer stylusların kazı envanter numaraları şunlardır²¹: Mb 220 (**Resim 1. Mb0220**), M.09-44 (**Resim 1. M.09-044**), M.12-4 (**Resim 1. M.12-004**), M.18-21 (**Resim 1. M.18-021**). Karamattepe styluslarıyla ilgili bir özellik de bütün buluntuların açmalarında ok

¹⁸ Konu dahilindeki tarihsel aralıkta olmasa da balmumu üretimi ve ticaretiyle ilgili bilgiler içeren bir çalışma olarak Doğer ve Borstlap’ın makalesi gösterilebilir. Bu çalışmada Nif Dağı Kazısı Başınar Kilisesi’nde ele geçen arı kovanından da bahsedilmiştir. Bakınız: Doğer ve Borstlap 2021: 1348, Resim 9 ve 10.

¹⁹ Demir olan Assos örneği haricindeki bronz bu örnekler sadece yayımlanmış ve tarihlendirilmesi yapılanlardır. Bu listeye Türkiye’deki kazılarda bulunmuş ancak tanımlanması ve yayını henüz yapılmamış pek çok örneğin eklenebileceği düşünülebilir. Anadolu’da Doğu Roma styluslarıyla ilgili bir yayın için Gökçalp’in makalesine bakılabilir. Bakınız: Gökçalp 2021: 99-117.

²⁰ Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2019 Yılı Raporları.

²¹ Bu buluntular da ok ucu, sikke, metal nesne, cüruf gibi buluntularla birlikte bulunmuşlardır.

ucu da bulunmuş olmasıdır²². Karamattepe'deki stylosların burada üretilmiş olabileceğine dair yukarıda öneride bulunulmuştu. Ayrıca Karamattepe'de metal nesne üretildiği bilinmektedir. Bu nedenlerle styloslar yerleşimde, üretildiği ve kullanıldığı arkeolojik verilerle desteklenebilen tek yazı malzemesi olma niteliğini taşırlar. Karamattepe stylosları, en azından bazıları, ok ucu üretimi yapılırken, balmumu tablete notlar almak için kullanılmış olabilirler ya da styloslar da ok uçları gibi askeri amaçlarla üretilmiş olabilirler. Çünkü bu durum, Roma İmparatorluk Dönemi'nde askerlerin stylusları özellikle kuzeybatı bölgelerde yoğun şekilde kullanmış olması, arkeolojik verilerle bilinmektedir. Vindonissa Garnizonu bunun için iyi bir örnektir (Schaltenbrand Obrecht 2012).

Biçimsel Veriler

MÖ 6.-1. yüzyıl stylosları konusunda bugüne kadar tipolojik bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Styluslar, hem Roma İmparatorluk Dönemi'ni hem de öncesini kapsayan bir tarihsel aralıkta tipolojik olarak değerlendirilirken bakılması gereken temel kısım gövdedir. Ancak MÖ 6.-1. yüzyıl styloslarının gövdeleri, Roma İmparatorluk Dönemi styluslarından farklı olarak her zaman omuzsuz yani tek kesitli ve çoğu zaman da aynı kalınlıktadır. Farklı kalınlıkta olan örnekler ise silme ucundan yazma ucuna doğru incebilirler. Bu inceleme belli belirsizdir. Bu nedenle MÖ 6.-1. yüzyıl metal stylosları için tipoloji oluşturulurken gövdeye göre değerlendirme yapılamaz ve silme kısmına bakmak gerekir. Silme kısımları iki biçimde olabilir: Biri yamuk (ya da üçgen) biçimli, diğeri uzun ve dar dikdörtgen biçimli olanlardır. İkinci biçime gövdeyle tamamen bütünleşik silme uçları da dahil edilebilir. Üçgen silme ucuna örnek Philadelphia MS4842 vazosunda (Uzantı 1); dikdörtgen silme ucuna örnekler Duris'in bir vazosunda (Schaltenbrand Obrecht 2012: 34, Resim 22), Duris'in bir başka vazosu olan Berlin F 2285 vazosunda (Uzantı 2) ve Münih 2314 vazosunda görülebilir²³ (Uzantı 3). Nif Dağı buluntularında dikdörtgen silme uçlu silme kısmına sahip buluntu yoktur. O nedenle Nif Dağı buluntuları için bu şekilde bir tipoloji gerçekleştirilememektedir²⁴.

Burgu, stylusların gövdesine kullanım kolaylığı sağlamak ya da süslemek amacıyla yapılır. Burgu, tipolojiye etki eden bir gövde özelliği değildir. Çizgisel bezemeyle aynı amaçlı yapıldığı söylenebilir. Nif Dağı'ndaki 2 adet stylosta burgu bulunur (**Resim 1. Md0735, M.10-019**). Diğer iki bezemeli stylus yukarıda bahsedilen bronz ve demir örneklerdir. Bunların da aynı burgu gibi stylusun elden kaymaması için yapılmış süslemeler olduğu düşünülebilir. Karamattepe'deki styluslarla ilgili bazı ayrıntılar şunlardır: Bir örnekte silme işlemini kolaylaştırmak amacıyla silme ucu bükülmüş olabilir (**Resim 1. M.06-006**). Bir diğer örneğin stylus işlevinin dışında, ikincil bir kullanım için gövdeden büküldüğü söylenebilir (**Resim 1. M.06-008**). Karamattepe'deki bir başka örneğin silme ucu yarım daire biçimindedir (**Resim 1. M.09-044**). Bu biçimin silmek için kullanışsız olduğu görülür. Bu tip buluntular da stylus olarak değerlendirilebilir ancak bunlar kozmetik amaçlı kullanılmış olmalıdır.

Nif Dağı styloslarının benzerleri yukarıda bahsedilen yerleşimlerde bulunur. Olynthos'taki styloslar için tarih verilmemiştir. 1726 ve 1731 numaralı buluntular (Robinson 1941: 358-359) Nif Dağı'ndaki geniş silme uçlulara; 1727 numaralı buluntu (Robinson 1941: 358) dar silme uçlulara benzer. Korinthos'taki metal styluslarda (Davidson 1952: 186) Roma İmparatorluk

²² Nif Dağı Karamattepe'de hemen her açmada ok ucu bulunduğundan bu veri, anlamlı bir bilgi sağlamaz.

²³ Philadelphia MS4842 vazosu ve Berlin F 2285 vazosu Etruria, Münih 2314 vazosu Attica buluntusudur. Philadelphia vazosunun Attica üretimi olduğu söylenmiştir. Bahsedilen iki biçimin aynı dönemde ve Yunan anakarasında kullanıldığı bu vazo resimlerinden yola çıkılarak düşünülebilir.

²⁴ Nif Dağı styloslarıyla ilgili ancak geniş ve yamuk biçiminde silme uçlular, dar ve yamuk biçiminde silme uçlular olarak sınıflandırma yapılabilir. Bu biçimsel ayrım kronolojiyle ilişkili olmadığı gibi, anlamlı bir veri de sağlamaz.

Dönemi öncesine tarihlendirilen yoktur. Delos’taki burgulu styloslar (Déonna 1938: Lev. LXXX, 675) Nif Dağı örnekleri ile karşılaştırılabilir. Hem gövdeleri hem de silme uçları Nif Dağı örnekleri ile benzerlik gösterir. Isthmia’da Arkaik Dönem’e tarihlendirilen styloslardan 387 numaralı buluntu (Raubitschek 1998: 115) Nif Dağı’ndaki geniş silme uçlu örneklerle benzer. 389 numaralı buluntu (Raubitschek 1998: 115) bahsettiğimiz ikinci biçime benzemektedir ve Nif Dağı’nda bir örneği bilinmemektedir.

Kronoloji

Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylosların kronolojik gelişimleriyle ilgili birçok sorundan bahsedilebilir. İlk sorun MÖ 1. binyılın başlarına ait stylos buluntusu bilinmemesidir. Boğazköy’de Geç Tunç Çağı’na tarihlendirilen styluslar bulunmuştur (Boehmer 1972: 133-134). Homeros ahşap tabletlerden bahseder²⁵. Bu ikisi göz önüne alındığında MÖ 1. binyılın başlarında stylos kullanılmış olması çok olasıdır. Çünkü birdenbire stylos ve balmumu tablet gibi buluntuların kullanımının unutulması akla yatkın değildir. Ancak MÖ 6. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilen Nif Dağı, Karamattepe buluntularına dek stylos buluntusu henüz bilinmemektedir.

İkinci sorun, MÖ 6.-1. yüzyıl stylosları için bahsedilen iki biçim arasındaki ilişkinin ne olduğuyla ilgilidir. Boğazköy buluntularından görüleceği üzere yamuk silme ucu Geç Tunç Çağı’nda görülebilir. Dikdörtgen silme ucunun ise MÖ 3. yüzyıldan önce²⁶ örneği bilinmemektedir. İki biçimin birlikte kullanılıp kullanılmadığı²⁷, hangisinin neye göre tercih edildiği soruları cevaplanabilmiş değildir.

Bir başka sorun malzeme tercihinin kronolojik açıdan geçirdiği değişimlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi bronz ve demir stylosların, hangisinin daha çok kullanıldığı şu anki bilgilerle pek açıklanabilir değildir. Nif Dağı buluntularının çoğunluğu demirdir ve Roma İmparatorluk Dönemi örneği yoktur. Varsayım olarak ahşap stylosların daha erken kullanıldığı düşünülebilir²⁸. Kemiklerin de metal örneklerle göre daha kolay üretilmesi nedeniyle erken dönemde kullanılması olasıdır.

Son olarak şu söylenebilir. Yamuk biçiminde silme ucu, Anadolu’da sadece Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde değil, Roma İmparatorluk Dönemi’nde de yaygın olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, bu tipteki örnekler kontekst harici bulunduğu kesin tarihlendirilmeleri oldukça güçtür.

Sonuç

Nif Dağı Kazısı buluntusu styluslar, tipolojik açıdan önemli farklılıklar göstermemektedir. Karamattepe’de metal nesne üretimi yapıldığı bilindiğinden ve stylusların önemli ticari değerleri olmaması sebepleriyle yerel üretim oldukları düşünülebilir. Yerleşimdeki ekonomik ya da askeri etkinliklerde yazı malzemesi olarak stylos ve balmumu tabletler kullanılmış olmalıdır. Karamattepe MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir yerleşim olduğundan

²⁵ ‘Gönderdi onu Lykia’ya, eline uğursuz işaretler verdi, üst üste katlanan bir levhaya yazdı bir sürü ölüm yazıları’ Bakınız: Homeros, *Ilias*, VI. 169.

²⁶ Bunlar Tarsus, Gözlükule buluntularıdır (Goldman 1950: 390, Resim 264, 18 ve 23). Yukarıda bahsedilen Berlin F 2285 vazosu MÖ 5. yüzyıl örneğidir ancak Anadolu buluntusu değildir.

²⁷ Birlikte kullanılmış olabilecekleri yukarıdaki vazo resimlerinden yola çıkılarak gösterildi. Ancak daha geniş tarihsel aralıklarda ve Anadolu’da durumun ne olduğu bilinmemektedir.

²⁸ Obrecht ahşap stylusların kesin olarak kullanıldığını ve ayrıca metal örneklerle oranla daha ucuz olacağını söylemektedir: Schaltenbrand Obrecht 2012: 219.

(Tulunay 2020: 22) buluntular da bu tarihlere, Ballicaoluk MÖ 4.-1. yüzyıla tarihlendiğinden buluntular da bu döneme tarihlendirilmektedir. Buluntular, Roma İmparatorluk Dönemi ve öncesinde yazı malzemelerinin ekonomik etkinlikte not alma işleviyle kullanılıp kullanılmadığı konusunda varsayımda bulunulmasını sağlamaktadır. Nif Dağı, Karamattepe'deki styloslarının, küçük bir yerleşimde olmaları, eğitim açısından görece MÖ 6. yüzyıl gibi erken bir döneme tarihlendirilmeleri ve kontekst verilerinin de eğitimle ilgili olmaması nedenleriyle, eğitimde değil ya ekonomik etkinliklerde ya da askeri ihtiyaçla kullanıldıkları düşünülebilir.

Nif Dağı Karamattepe buluntuları, malzemeleri bakımından da önemlidir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde, Anadolu'da demir styloslarla ilgili bilgiler Karamattepe ile sınırlıdır. Sadece Anadolu'da değil Yunan anakarası ve adalarda da söz konusu dönemdeki demir styloslar hakkında yeterli veri bulunmaz. Bu bakımdan Karamattepe buluntuları MÖ 6.-1. yüzyıldaki demir styloslar konusunda sayısal olarak, bilinen en büyük gruptur.

Kazı buluntusu styluslar ya da daha farklı yazı malzemeleriyle ilgili çalışmalar arttıkça Antik Çağ'da, özellikle de Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde yazı malzemelerinin hem kullanım yerleriyle hem de malzeme ve üretim teknikleriyle ilgili daha çok bilgiye ulaşma ve değerlendirme yapma imkânı doğacaktır. Yazı malzemelerinin, günümüzdekine benzer biçimde kısa notlar almak için yaygın olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusu Antik Çağ'da sosyal yaşamda yazının yeriyile ilgili henüz aydınlığa kavuşmamış bir noktadır. Balmumu tablet ve styloslar kısa notlar almak için oldukça uygun araç gereçlerdir. Antik teknolojiyle ilgili olarak, metal nesne üretim teknolojileri bağlamında tarihsel olarak styluslar için hangi malzemelerin tercih edildiği sorusu da henüz cevap beklemektedir. Bunun cevabını verebilmek elimizdeki sınırlı örnek ve veriyle kolay değildir. Sorulara cevaplar verebilmek ve bilginin artması için styluslar konusunda detaylı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Resimlerin Listesi²⁹

Resim 1. Mb0220, Bronz, Karamattepe; M.13-030, Bronz, Karamattepe, M.13-039, Demir, Karamattepe; M.06-006, Demir, Karamattepe; M.06-008, Demir, Karamattepe; M.09-044, Demir, Karamattepe; M.09-070, Demir, Karamattepe; M.12-004, Demir, Karamattepe; M.18-021, Demir, Karamattepe; Md0735, Demir, Karamattepe; Md1156, Demir, Karamattepe; Md1968, Demir, Karamattepe; Md1998, Demir, Karamattepe; M.10-019, Demir, Ballicaoluk; Md0795, Demir, Ballicaoluk; Md1875, Demir, Ballicaoluk.

Resim 2. Karamattepe'de bulunmuş stylosların buluntu yerleri.

Kaynaklar

Antik Kaynaklar:

Cicero, *De Oratore*

Cicero, *Cicero in Twenty-Eight Volumes*, De Oratore, Çev.: E., W., Sutton, Londra, 1967.

Homeros, *Ἰλιάς*

Homeros, *İlyada*, Çev.: A. Erhat, A. Kadir, İstanbul, 2010.

Modern Kaynaklar:

²⁹ Resim listesinde, buluntuların kazı envanter numaraları, malzemeleri ve buluntu yerleri sırasıyla verilmiştir. Buluntu fotoğrafları ve Karamattepe planı Nif Dağı Kazı Arşivinden alınmıştır. Buluntu çizimleri Ceren Baykan tarafından yapılmıştır.

- Bakan 2009: Bakan, C., *Assos Nekropolü S-3 Açması Buluntuları*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2009.
- Baykan 2012a: Baykan D., “Nif (Olympos) Dağı Kazısı Metal Buluntularının Tipolojik ve Analogik Değerlendirmesi”, 27. *AST*, Ankara, 2012, 231-246.
- Baykan 2012b: Baykan, D., *Allianoi Tıp Aletleri / Surgical Instruments From Allanoi*, Studia ad Orientem Antiquum -2 (SOA-2), İstanbul, 2012.
- Baykan 2013a: Baykan, D., “Batı Anadolu’dan Yeni Arkeo-metalürjik Veriler”, 28. *AST*, Ankara, 2013, 191-204.
- Baykan 2013b: Baykan, D., “MÖ 1 Bin Batı Anadolu Demirciliğine Ait Yeni Veriler”, Ed. Ayter, P., Demirci, Ş., Özer A., M., *III. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı: Türkiye Arkeolojisinde Metal: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*, Ankara, 2013, 157-165.
- Baykan 2015: Baykan, D., “Metal Finds from Nif-Olympos”, Ed. Laflı, E, Patacı, S., *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, British Archaeological Reports (BAR), International Series 2750, Oxford, 2015, 41-48.
- Baykan 2016a: Baykan, D., “Antik Madencilik Çerçevesinde Nif Dağı Kazıları”, *Madencilik Türkiye Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 9, 2016, 25-33.
- Baykan 2016b: Baykan, D., “MÖ 1. Bin Nif Dağı Metalürji Verileri”, 31. *AST*, Ankara, 2016, 21-36.
- Baykan 2016c: Baykan, D., “Nif Dağı Kazısı Kuyumculuk Verileri”, *Lidya Altın Ülke: Uluslararası Katılımlı Altın, Gemoloji ve Kuyumculuk Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Manisa, 2016, 374-382.
- Baykan 2016d: Baykan, D., “Antik Madencilik Uygulamaları”, *Madencilik Türkiye Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 9, 2016, 60-67.
- Baykan 2017a: Baykan, D., “Karamattepe (Nif Dağı) Verilerinin Anadolu Arkeometalürjisine Katkıları”, 32. *AST*, Edirne, 2017, 105-118.
- Baykan 2017b: Baykan, D., “Nif Dağı Kazısı Karamattepe ve Balıcaoluk’ta Bulunan Ok Uçları”, *MASROP E-Dergi* 9.12, 2017, 18-40.
- Baykan 2018: Baykan, D., “MÖ 1. Binde Batı Anadolu Madencilik Merkezleri”, 2. *Türkiye Tarihi Madenler Konferansı Bildiri Özet Kitabı*, Trabzon, 2018, 2-3.
- Baykan 2021a: Baykan, D., “Nif Dağı Karamattepe İzabe Fırınlarnının ve Metal İşliğinin Mekân Analizi”, *İzmir Araştırmaları Dergisi* 13, 2021, 1-29.
- Baykan 2021b: Baykan, D., “Archaic Bronzes from Nif (Olympos) Mountain in Ionia (Western Turkey)”, Ed. Laflı E., *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions*, BAR International Series 3038, Londra, 2021, 51-56.
- Bilgiç 2014: Bilgiç, E., “Epigrafik Veriler Işığında Antikçağ Anadolu’sunda Eğitim”, *Cedrus, Sayı: II*, 2014, 323-338.
- Blinkenberg 1931: Blinkenberg C., *Lindos Fouilles de L’Acropole 1902 – 1914, Les Petits Objets*, Berlin, 1931.

- Boehmer 1972: Boehmer R., M., *Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1972.
- Cammarosano 2014: Cammarosano M., “The Cuneiform Stylus”, *Mesopotamia*, XLIX, Torino, 2014, 53-90.
- Çelgin 2018: Çelgin, G., *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa Sözlük, İstanbul, 2018.
- Davidson 1952: Davidson G., R., *Corinth The Minor Objects Volume XII*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1952.
- Demiriş 2002: Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002.
- Déonna 1938: Déonna W., *Exploration Archéologique de Delos, Faite par l'Ecole Française d'Athènes: Le Mobilier Délien*, Paris, 1938.
- Doğer ve Borstlap 2021: Doğer, L., Borstlap, C., “Kutsal Bal: İkonografisi ile Bizans Sanatında Arı ve Bal”, *Sanat Tarihi Dergisi* 30/2, Ekim, 2021, 1335-1387.
- Furger vd. 2009: Furger, A., R., Wartmann, M., Riha, E., *Die Römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica, Forschungen in August*, Band 44, 2009.
- Fünfschilling 2012: Fünfschilling, S., “Schreibgeräte und Schreibzubehör aus Augusta Raurica.” *Augst Kaiseraugst Yıllık Raporları*, Sayı: 33, 2012, 163-236.
- Goldman 1950: Goldman H., *Excavations at Gözülü Kule, Tarsus I The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton, New York, 1950.
- Gökalp 2021: Gökalp, Z., D., “Amorium Kazılarında Bulunan Styluslar”, *TÜBA-KED*, 23, 2021, 99-117.
- Lewis ve Short 1891: Lewis, C., T., Short, C., *A New Latin Dictionary*, Oxford, 1891.
- Raubitschek 1998: Raubitschek, I, K., *Isthmia The Metal Objects (1952 - 1989)*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1998.
- Robinson 1941: Robinson D., M., *Excavations at Olynthus Part X: Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life*, Baltimore, 1941.
- Schaltenbrand Obrecht 2012 Schaltenbrand Obrecht V., *Stilus, Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*, Textband, *Forschungen in August* 45/I, Augusta Raurica, 2012.
- Sevinç ve Treister 2003: Sevinç, N., Treister M., “Metalwork from the Dardanos Tumulus”, *Studia Troica*, 13, 2003, 215-260.
- Şahin 2018: Şahin, F., *Patara V. 2 Patara Metal Buluntuları*, İstanbul, 2018.
- Tulunay 2006 : Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2004 yılı Yüzey Araştırması”, 23. *AST*, Cilt 2, Ankara, 2006, 189-200.
- Tulunay 2007: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2005 Yılı Yüzey Araştırması”, 24. *AST*, Ankara, 2007, 351-362.
- Tulunay 2008: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2006 Yılı Kazıları”, 29. *KST*, Cilt 3, Ankara, 2008, 79-98.

- Tulunay 2009: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2007 Yılı Kazıları”, *30. KST*, Cilt 3, Ankara, 2009, 411-426.
- Tulunay 2010: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2008 Yılı Kazıları”, *31. KST*, Cilt 2, Ankara, 2010, 387-408.
- Tulunay 2012: Tulunay, E. T., “Smyrna (İzmir) Yakınlarında Birçok Kültürü Barındıran Dağ: Nif (Olympos)”, *Colloquium Anatolicum XI*, 2012, 81-99.
- Tulunay 2014: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazısı-2013”, *Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Haberler* 37, 2014, 32-34.
- Tulunay ve Türkmen 2011: Tulunay, E. T., ve Türkmen M., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2009 Yılı Kazıları”, *32. KST*, Cilt 3, Ankara, 2011, 405-423.
- Tulunay vd. 2012: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2010 Yılı Kazısı”, *33. KST*, Cilt 3, Ankara, 2012, 147-171.
- Tulunay vd. 2013: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2011 Yılı Kazısı”, *34. KST*, Cilt 2, 2013, 233-252.
- Tulunay vd. 2014: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan, D., Mergen, M. E., Özgümüş, Ü., Yalçın, A., B., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2012 Yılı Kazısı”, *35. KST*, Cilt 2, Muğla, 2014, 343-357.
- Tulunay vd. 2015: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Baykan, D., Erdul-Mergen, M., Baykan C., vd. “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2013 Yılı Kazısı”, *36. KST*, Cilt 3, Ankara, 2015, 695-717.
- Tulunay vd. 2016: Tulunay, E. T., Özgümüş, Ü., Büyüksaraç, A., Baykan, D., Şahin, H., Peker, M., Lenger, D. S., Bektaş, Ö., Gün, S., Baykan, C., Dağlı-Dinçer, İ., Yavuz, A., Bilgin, M., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2014 Yılı Kazısı”, *37. KST*, Cilt 2, Ankara, 2016, 383-406.
- Tulunay vd. 2017: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Lenger, D. S., Baykan, D., Özgümüş, Ü., Baykan, C., Peker, M., Gün S., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2015 Yılı Kazısı”, *38. KST*, Cilt 2, Edirne, 2017, 331-358.
- Tulunay vd. 2018: Tulunay, E. T., Sevim Erol, A., Baykan, D., Lenger, D., S., Doğer, L., Peker, M., Gün, S., Baykan, C., Bilgin, M., Dağlı-Dinçer, İ., Yavuz A., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2016 Yılı Kazısı”, *39. KST*, Cilt 3, Bursa, 2018, 301-326.
- Tulunay vd. 2019: Tulunay, E. T., Peker, M., Baykan, D., Lenger, D., S., Bilgin, M., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2017 Yılı Kazısı”, *40. KST*, Cilt 1, Çanakkale, 2019, 603-626.
- Tulunay vd. 2020: Tulunay, E. T., Peker, M., Baykan, D., Lenger, D., S., Bilgin, M., Baykan, C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2018 Yılı Kazısı”, *41. KST*, Diyarbakır, 2020, 11-32.
- Yıldız 2000: Yıldız, N., *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*, Ankara, 2000.

Elektronik Kaynaklar

Uzantı 1: Penn Museum Collections, Object MS4842, Çevrim içi/URL:

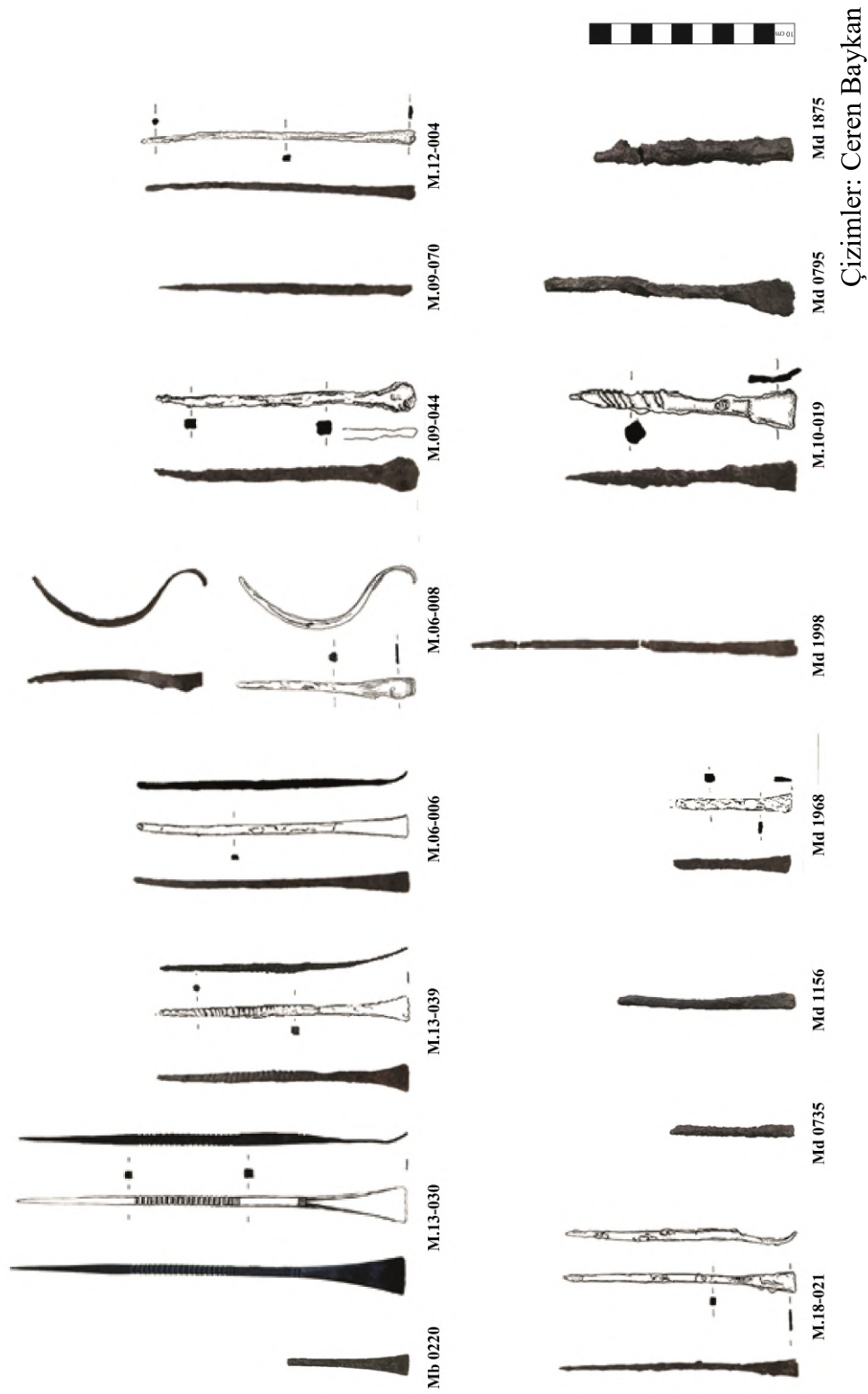
<https://www.penn.museum/collections/object/283463>, 24.04.2022

Uzantı 2: Berlin, Antikenmuseen Collections, Berlin F 2285, Çevrim içi/URL:

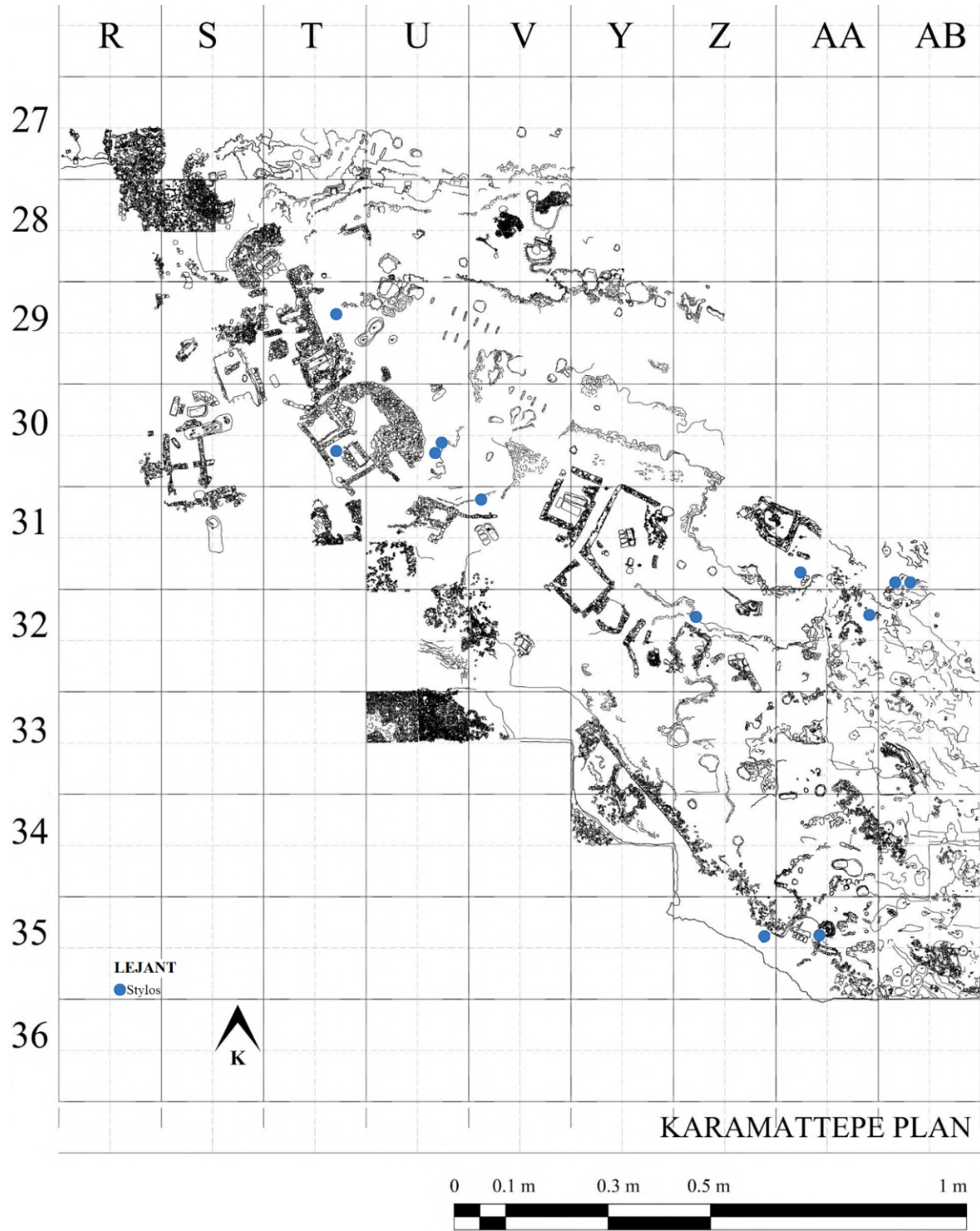
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1992.07.0232>, 24.04.2022

Uzantı 3: Staatliche Antikensammlungen Collections, Munich 2314, Çevrim içi/URL:

<https://www.theoi.com/Gallery/K8.4.html>, 24.04.2022

Resim 1. Mb0220, Bronz, Karamattepe; M.13-030, Bronz, Karamattepe, M.13-039, Demir, Karamattepe; M.06-006, Demir, Karamattepe; M.06-008, Demir, Karamattepe; M.09-044, Demir, Karamattepe; M.09-070, Demir, Karamattepe; M.12-004, Demir, Karamattepe; M.18-021, Demir, Karamattepe; Md0735, Demir, Karamattepe; Md1156, Demir, Karamattepe; Md1968, Demir, Karamattepe; Md1998, Demir, Karamattepe; M.10-019, Demir, Ballicaoluk; Md0795, Demir, Ballicaoluk; Md1875, Demir, Ballicaoluk.

Resim 2. Karamattepe’de bulunmuş stylosların buluntu yerleri.